Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 01-14
October- December 2024

Received: 15 September 2024 ,Accepted: 20 October 2024
https://doi.org/10.33282/jssr.vx2i4.1

Social Elements of Pakistani Urdu Novel

rین اردوrلکیجرص

[1]Tanveer Ahmed, [2]Dr. Abdul Sattar Malik

1. PhD Scholar,AIOU,Islamabad
2. Lecturer Urdu,AIOU,Islamabad at- abdul.sattar@aiou.edu.pk

ABSTRACT

The social elements of the Pakistani Urdu novel are rich and varied, reflecting the country's complex cultural, historical, and political landscape. Many novels explore the disparities between different social classes, highlighting the struggles of the poor and the privileges of the elite. This theme often serves to analyze societal structures and injustices. The portrayal of women and their struggles against patriarchal norms is a significant element. Authors often address issues like forced marriages, education, and women's rights, displaying both traditional and evolving gender dynamics. The novels often observe the identity crises faced by characters in a rapidly modernizing society. Themes of nationalism, regional identity, and the clash between tradition and modernity are predominant. Religion plays a crucial role in shaping characters' lives and societal norms. Novels may depict the complexities of religious beliefs and their impact on personal and communal relationships. Given Pakistan's tumultuous history, many novels reflect on political instability, corruption, and the impact of military regimes on everyday life. Authors often use their narratives to comment on governance and civil rights. Family relationships and their challenges, including generational conflicts and expectations, are central to many stories. The family is often described as a miniature of society, reflecting broader social issues. Many narratives address the experiences of refugees, migrants, and displaced individuals, exploring themes of loss, belonging, and the search for identity in new environments. The contrast between urban and rural settings often highlights different social issues, lifestyles, and values. Authors may depict the allure of city life alongside the challenges faced by rural communities. The tension between traditional values and modern influences is a recurring theme, often leading to conflict within families and communities as characters navigate changing societal norms. These social elements not only provide depth to the characters and plots but also serve as a reflection of the broader societal issues faced in Pakistan.

Keywords: Pakistani Urdu novel, Social elements, Cultural landscape, Social classes,Struggles,Privileges , Social Injustices,Women,Patriarchal

norms,Education,Women's rights, Gender dynamics, Identity crises, ,Religion, Political instability, Corruption,

اسنتککببسپعینتیلکا۱ اتجنبحفےاورادبکشاخرکل۔ادبحےا۱ادک
rرحہیجاورینجrتککداریعrکقریکحلrحےحاک۱ الحےئ۔
یجاپیحمدککالظاسلکrحجسrریوتحظےتہ۔rولباادبrریوےجتحدگرrحےے
ہ۔تسنکلrولکلدیبہ اورسیب۔اسسیاسلکیسہکیوجدہصرتحیرپسr
ہ۔اسگیrفتیکقببپیطحاسحےادبسبکلاسلکےrت۔ھتہنبناسصقںاوریثکrمد
اورارتہنناسیتوکداریقںکلاسلک۔وسسیتسنحr اوراسارذوکادباصفحیتک
لی۔ععسحلہک"اگrولکدیاrےئتتسنحدمعالمکپقماورrولکارتrحمازندیئدیہ
۔تسنکبrولکا۱کرواںکےسہ۔ (1) "سوفrبردولیکہ:

"rولکزیگکرزحکیہ۔یاکدلصبہاوردشارب۔۔۔۔دلاسلکاسح
ςعاپیمرریئںہیگںاورکسکھترواںن rہ۔یاکطفاپزانکبیہ
تفیجارrحقروںکعسبےrہہدوسیطفیشراحساورگکبتینکr
ہ۔rولدشارصاسلہکزیگکبتیسلییتےئاقارکھتدیاورانقروں
سrولکہحرکنھنہاورنςاککبکلم۔۔۔(2)"

rولنقیاصفلفبقکنہداسناورتنریکاکنشعکدیلررویصیعہمصانب
نحبکاکنیجروپدrادباصفکادبتحبتاحک۱ ۔داسنادبحیووعلیوا کضورتت
ہاسیجرگدےکrولکشحپکدری۔۔۔سایدارانناوراقدیحیتک۱یہیساورھخنقاقارکلیr
یلسحکدریےتادزنrولrہ۔ایrولجحادبrولنکتادزrہدتhجحکامنیدکقلکrیزمھrت۔اردوح
ویعکلظسفیصنگکنحrکمرہہسrحولجکصنگکنحتحادبنشوجدےہادبrولہ rہ۔اکzولخرجکص
۔۔۔کاکادبrولخرجبتکوساظرنrہ۔ارسنادبکrریسججدیت۔اکعہتکیلتحیجشراور
فیاورrرحاقارسقریکاکنبتحہ۔اکمحلہک"یجکrولحاسطحچڑدیبغےگکیجاک
خرج۱احبےئ۔یزمہکاسککداریعحےکقریوعاوراداحکابہہکدrےئ۔یحجزدہr
عگسبےگہrولاتزrدہادبہیئگ۔(3) "

:ہحکصجرجلیجرحولrنیr

ا۔دی زی گسےدداران ۱ ہمری اورن طک ۱ ی و ۱ ی تاس ل ہ ا رتں ک ۱ ن ہ ۱ ی اور جے اس ل ہ لات تک ۱ س دہ ن م ہپ س و ہتمت ہر س دے ی ہ غت ک r م ہ ق و ت رت ہکروکر ی اورون جے ۱ س دہ ر س م ہ ت درت ی م ہت و ت ب س ۱ وم ہن ج و ھے کر انن م و غ ہ۔

۲۔ش ی زی گ ہ س ای دار ۱ ہمص دور کا س ل ہر روکی ک r کہم ۱ ائ ی ک ۱ اوان ہر ش ت ہ ع ف خ ری اورد ھ ک د ھ کر ح ن ہزوال ادہ ب ی اق ار ک r ال ہ ی اگ ی ہ ی س ای ڑ ن ڑ ھ ے ہ، دو ہ ط ت ک ع وج و ء ی ہ ج ۱ وی ہ دف ی ا با ۱ ال ہم س ح ل ی اور ۱۱ ل ت ال دگ ہف ی ور r و س ہ ی ن و ص ہال ی ع r ص ہت ہ دح گ دی ہح ت و غ ہ۔

۳۔ن ۱ ی ک ر ش ہ ی ق اور ح ب پ ب ح r دی ں ک ی س و ب ہ ا ر ہ ح ت و ن ی ن اور ۱ دات ہ ق ۱ م ہ ے ئ اد و ں س ۱ وم ۱ رتں کا ۱ ا ہ ی ۱ ہ ب راوردی و ی ں ک ن ۱ ی ک در پ ر ش ہ خ ی ا، ں ک ے ہن ۱ ک ک ر ش ہ رہ ئ ہ کر و r ری اور زرعام ک ک ای ک ے ہ ج د س و ہ ن گ م r زاری ہ ق گ و پ س ام ک ک واگ اری ح ق، ن ک ب ے ہ ص خ اورن ن ک ی ل اورع م ی ل ک ر ش ہ ن ۱ ی اورت ک ش ہ ت ۱ ہ r ی ن ک ن ی س و ی ج ح م r اورا ی س و غ ہ۔

۴۔ی س ر ش ہ ق ف م ی ن س پ ک ی س ھ ل ت ہ ن، ال ۱ r ہپ ورق خ ان ک ق ۱ م ہپ ف ع و دوس ی ف ع ہ زادی اور ۱ دات ہ ق ئ ا ع ک و ت ت ہ ل وع خ ن ک ق ہ ال ر ش ک ش ر و ہ ی ج r اج ۱۸۵۹ ء اور ر ۱ خل و ۱ ہ ج ری روا ۱ خل r ر ح ہ ف زادی ک ۱۹۴۸ ء ۱۹۶۵ ء ک r ک ب رت ہ ۱۹۷۰ ء ک ۱ م ۱ ت r ت اوری س ن ان ہ ب رت ک ح اور ب دی ک و ء گ ہ ی ب دا، ں ک ی س ل r ز r ں ہ دوس ۱۱ ر ش ی ۱۹۷۸ ء ہ ب ح و ی ن اور ی س ع r ص ہت ک ع وج ہ ج ری ت ح ں ک دور ۱ و غ ہ۔

۵۔ص ر ش ہ ۱ رت ک ی ج ح ک ے ہ س دہ ک ر ش ہ ت س ۱ وم ہ ¢ دی ح r خ اور دو r رہ ¢ دی س ۱ وم ہ ازدواج و خ ن ر ش ہ ج ر ش و اس ل ہ ۱ ن و ج ح ک اس ل و س ی ح ل ہ و ا ۱ اورر ہ ے دداران اس ل ہ س ای داران اس ل ہ کر وکر ی وون ح س ل ن ح r ب و ر ç ے ن پ ر ہ ح ت ک ب ا ۱ اور ج وای ع ز r دت و غ ہ۔

ے ک ب r ول ک ہ ح ل ی ے ی۔ ے ک ب ل ے ن وال r ول ں ح زادی ہ وط س ح ہ ۱ r ن اور ۱ دات ک ات ات ح ہ ج س ی م ات دک ۱ و ۱ ک ب اح ک ے س ت۔ او ن زادی ک ب اس ن ے، ں ک ض ع ے ا ہ ی ت r ر r ے ۱ ہ ام ک ٹ ۱ اور ص ی ں ک ی ج ت ت ا ورر ش r ت خ ک د ی ئ گ۔ ج و ق ح ت گ ر گ ے ں و ہ س ا پ r ہا ۱ ادک ہ ی ہ ب ی ت ت ہ ی ج ن ھ ب چ ڑ ک دوس ے ح چ ے r اک ب ی ال ہ r ہ۔ ای اس ک r ول "رص ف اب" ہن ح زی ک" خ ک و خ ن" ہف ت ن ی ک" چ در r" اور ف رام پ ری ک"خ ن اور ت و" اس ن r ری ک ب س ت ی ہ ت اورت وس و ائ ں ک و ، ں س ے ت ی ئ ے ن وال ح ل اورت ت ۱ خ ھ داس ن ہ۔ ۱۵ ال ح ر ک" گ ک در r " اک ب ی ہ ی ج اور r ر ح r ول ہ۔ ان ن ق ی دور ت س ن r ار ن گ داور r ی ن ک ت ک س ۱ م ت ک ز ن ف ب ی ں ک ک م ب ک ش ک ہ۔ وق ر ع ل ہ:

"ج ط ح م ر ے r ول ن روں ن r ر ح r ال ۱ ک غ ص ع ک ی س و ۱ ی ت ق ل ت اوراس ع ک
ل گ ں ک ل ح و ۱ r ت ت ی ں ک ن س ل ہ اس ط ح r ول ن ری ک ب دوس ے ر ح r ت ح ب ا ن

قلتاورتیںکےعن r ہ-----جکپقریکیخاصاور رزوکمکرہ ہکاس

اسکپ ہگاورد لےکrوںن ھکحرہ-(4)"

rیںنکقم کوہتقپح کیاءادبح کتجھفعت-تقپح کنادبکیجرشک

ادراکاورحکلریا اردrاورہیاور رائےکےئیجبیکحہنصرک-تقپوںکقب "ہ منہ ہکتسنکن

ادبمریزیگکبدیرشکاپوی عنئ-یبکافسیجپاوریمکرشہ-)5("تقپحککپاجس

اسی۱۹۳۶ءحمسیچکز نفصارتےاجحمتکروںاورتتکتسنیجمےنوالیسوایبلیںسلثکr

ت-تقپعیقکتکککھوئےعپیکاوادیکخاصت-

"تسنادیںکاضحکوہتسنزیگحرونےنوالیںکیپراظرکیاورادبحم

ھوئےعپیکاوادیےئ---اسقکایازتکرواجدیگجسخیان

ہبحہجاوریجکrرےحرجپیاوراضںوکا یتکروکتمکےس-انک

اضحکوہایادبرحrتکا ونrنسروکجاقسوہنحتاوراسناسلک

مک کھتہ-)6("

rیںنکبہبدمبقسکسھدrپونکتسن دکھتحہ-ے کبتےrوںکےنف

لسزادیکویعسلگrوں بتحہجحم"ر اب" ازایاسہ"۱۵۱اگ" ازرشاخیویہ"یرب" ازاے

حہ"r"۱ا" ازقرتا لشبوغ۵حمہ-یساقارسrوںکاکلفبحہجحم" گکدرr" ازاقال

حرہ"سفدل" ازاقالحرہ"ا۱۱جحمان" ازجہشہ"اداسوت" ازہالحہ" ن" ازای حرہ"ن

اغنگ" ازنری تحہ"ب"ازانرحہ"س" ازاحتروقہ"اسشک ایسوان" ازرشمرییہ"جک

یل "ازسشح وغ۵حمہ-بروزگریبرحاوردوسییجا وحںکعسکل " دیارکپ" ازان

rگہ"سیک" ازصیھلہ"یہ ئ"ازتروقخلہ"ا اکب" ازشکصیکrماہہ-rیںنای تاقارکعسک

ل"عپرکای" ازمحزحہ" بr"ازرضفالیہ"خشںکrا " ازا،رسدہ"شفبحل" ازr،قسہ"راجیھ" ازr،

قسہ"دسندو" ازالفنطدسبےتہ-دیتورےحداراننمسلےنوالrوںحم" ایبیایپ" ازی ت

احہ"تکتش"ازرحگہ"ا اگبں" ازیماقلے ۵حمہ-جلالیاحککہ:

Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 01-14
October- December 2024

”جطحکrولمریزrنحملگےاسمحتےکدرجیبے۔انصتحمے
اسنکدارںrrتپحماورعکاظرکایتےاعدتوضکھتمےکrوجدانزانو
ینءودکجکrنیrولکےاالںپٹاوراسکحمصاورحداشصککننتےہے
حسکنلےکانسالےکخدامورسوسااس rگرےحماکنبتم
ہے(7) “

ی ںلحکچrولںحمزادیکبدو“ ایبیایپ” اور” ش”ئییے۔انکrولںحمشیزیگک
اھےrتیینںجرلںحبویقاقایندمںتسنبحکٹپٹاورطتکاظرے۔”ایبیای
پ“ءشحماراخیا،ںکخکنریاورانکسےوتھنںطے۔حبتکیقاقارساتاںتسنرواrتںبے
اقارںخیانونانوقرسکبعگسویعکحنrیے۔
قرتالشبکrولrr”اا“دلدrمختنککنےجکھتءکبسںاوروطپکبوںکی
سکرویےنت۔

”وہ اک رہ گ تـــب rرودگرـــحم ک دروازے ک ھت ل ےئـــس
ےئںـــانـــلےاسکدمسحمپ rدےگتـــلگrںrrیrھیکوسںت
تـــانیفےrکوگگکھڑھتستسکاالا،ںاورنزوںکسلچرےے(8) “
یrولاسعکیحرrتاوریجاقارکrالکعسے۔دلدجکرحلطحرنخاتکسںنن
حعدریککلکrکوطپسیخلےتلگوائیںاوردیلںکےاھگ۔ییراوردوسےشوںحمانبسرا
جانرتںکگنکیلکیھیےسی۔دلدسچے۔”اسکrتحمتحمبکھریئتت۔جحماسھرےاپ
ےنتتلےیںکانانںاسسپچتککنےت؟zرتحمپے؟zرےجحمrزگے؟9“)حمز
ںینrاکنانکداروںںاسطحیکے:

”اسکنکالیےکیقپبسظںےکـــدلداپروحنوطحمبحمپہلتےن
اپبااسسو،ںکسککتے۔اپںاورو،ںسانوھصحمارئےںاسکیت
ئیلےکاباسکضررچےاسکروحمےچےاوروہفںماویکاپلریاشنل
ہے(10)“

یحمرکrول” ن“ اور” زحم“ بےتکتظحملگے۔” ن“یسrولےجحم
تسنکیسفتوبںاورانکنییینکوسںو،ںاورانکنییحمرںاینکلاتتتاورانحم

Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 01-14
October- December 2024

rئےنوالک rنکفن ته۔کرساوراسکحم ار بتیس زادیکهکفس ه ــک حم اورحمر وال
ار بتو رس زادیکهتا کحم حمکخاهر به۔۱۸۸۵ءحم کرس کھمکبتوبںکو ،ںسواضعدیو
یستتیحصت۔انںنکای ۱ یاناقااتککو ،ںکاکالیتکبدرکنیجانکحقکظفیت
ے۔یب ، ںrrو اورگحمک ، rرکتےئگوںکتتب ۱ ابکدیهیں" ن" کحم rمه۔ یکاrک
ار ثیم چت اوراپبںکت اوربهتکےنکلالحمکحمت۔۱لکگحمفتسنکطحبحمبحم
کلگںسیاےات۔خنسساسبهاوریجاۓ بکےادیوالقری بت۔ےاکحمزاحخنناسنانکــکوارای
پ جنانکــسهب ۱اردrه:

”دو،ںrولںحم ا۱ ادک زیگںکنانلتککنبنکگه۔وارایپککدار ِاوردی
خججحیتکحمی ¢ئتلک انکاتاتانکداخزیگحمحمسکےرهه۔ی
اتاتاتواضهکحم ، تخصک ۱ rتسانکھئےیئه۔ ؑr ہیک ن حمبحمه۔ییںب
زادیسقکنانا نلتا ا۱ادحمسکرهه۔انک ع اورسچخرج
حیتک rبن rه۔(11)“

ن حمیسںرکےئیباوریجلیںکاکھتجککاکالهتنئه جسیتسنک
rریسrولکداخادبسبے rه۔اگچاسحمیسیعںکبدرککسن دیگلحمننریاوریجقئن
اساک ےحمسلدrه۔ ۱ یحمرکدوسrاول”زحم“ هتکبک rا ۱ فیجاوریترششحمه۔rین
حصکنکحمو ،ںکحقکتاتیکسسیrاورانکابعلکقتل یںçشحمدسو اورلٹکٹحمل
ےات۔اسنرویںکبر وتاوراقارک دلاکوتداروطسبکاایسکدیه۔اسrولکهوrظکانالظکاسیجک
یئدارسنه۔

”حمجر ا۱طحم فاورر واتکحمےںاورز rنسr نیںک خ ف ےںتتستک r
ےں۔اتنیبتالهکحم rینکاکملحمننکخابدیےن۔اتانrتںس
ھزشکھ رهتاوروهھزشکپلrنهت۔۔۔ــــحمناتیrدیکحمب rینک
حموسیسکیںبگتحمسجعابrزلےrتوهخکدیگاورحمرهےی۔(12)“

”زحم“ ن ۱ یاوریحملگںکrهتتاوررویںکعسه۔اپپریب طورامکک ۱ rنکنکب س
لکھ ےا ۱ ادکھت نوالو ،ںکیںیحملکںنبحمےrاورانکےئادوںسقکل۔،زائےrینبانن ۱ ی
کلاک ۱ شبکرهیجrین ۱ یےکیجواخقیلک تزت۔

Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 01-14
October- December 2024

ہال حے کrول ”اداس ںت“ اردو کا کنrں rول ہ ج م ِ ع اولہم ںتو اقار اور rہ
تزا تہار ہیں کی ےrں اور ںتکواقت کبن کی ہ۔ اسrول کا کتا ح ے فت سپ کواقت سمہ۔ یا
ک

ق ری ئک بی لہ ”اداس ںتپ rول ا ار ی rئگ ج مت ص ک حی ت کا ک ن ک ب ک ن س دی ی ہ اور ت ک ن ک
ی ئی ہ کا س ا وج زادی اورق ف م ی ن م ب س زr دہے ن م ر طن دی ہ“۔)13(ہال حے کاس rول م
طت اور rر م ش ر اس ک ادب ک ب ک دی ہ۔ دی ی ر اس ک ا ل ہ کا اداس ںت ۱۹۱۳ء س ۱۹۴۷ء ک ک واق ت ک ز یق ف ب ی rہ۔
مہ ن rر ی ہواق ت اور ک دار وں کا ک ج م ک ت ے ئ ز rن ا rت واح ھت ہو تں اور rک م ں ک ع گ س پ ک ہ ج س
لس ہور ک rر م ک ب اور دک ق ری ک م س ے rہ۔ ہال حے ن ج ک اور ی ج ں ک ا rت اور ی ت ال ں ک ے ور تی ن ک ہ
۔ت سن ل گ ار ہیں ک ھت م ک ا م ی ج ک خ ف ل ت ر ہ ت ل اس ک پ ی م وے ہیں ک م وال ر ا ا ت ک س ت۔ ی ا م
ی ج ب خ ت ک ان ک ا م س ک دش ت۔ اداس ںت پ rول ہ ج م پ ب ک ن ک ر وان سو ر زی گ ہ ا ات اور م ک اس ل
ک ع س ہ۔ پ اس ِ ف ع اول م ج ن ی سپ ان ب ک rم س ل ب ک ی۔ ۱۹۱۹ء ک ھ ن ن ، ال م ب م ئہا ک ع ن ئ ی
ے ی ئ ا م ک ، ں ک خ ن ب ج ان م د ف ی گ ے ن ک ع ن ت۔ ھ ن ن ، ال ک ب ت و ، ی ھ ر اج ن ج م ل ے ت ی ئہ ان کا تا م

ک ، ں س ن ا۔ زادی ک ب ب ک ن ط ز rدہ ت تے اک ں ک ان ک rس س ا ئ ہ ت ک ئ اور را ہr ق ںت ت۔ ی rول اک ا دr گ ان ک
ال ںت ل ک پ ا ی ہ ک ، ں ک ر ز م ب ہ ہ ج ن ت و ، ی ی م ک س ش ب دور م اداس ںت پ اک۔ rول م ا رت ک ج اور

ی ت اس ل ب م ہ۔ ہال حے کrول ”rگ“ ۱۹۶۵ء ک ِ اور اس ک پ م م ے ری س ی س ال ک ع س ک
rہ۔ اس م rی ن ی ج ک
ر ا طلہ ک ی ج ان اف ک و ر س ب ن ک د rی ہ۔ ی ج اک ط ف ت ک ی ل گ ں ک ب ر ت ک چ س ے rن ہ ہ ہ دوس ی ط ف ا پ
ش ی ں ک ح ت ک ت ے ی ئ ات اپ ی ص م اس ل ک ت ہ۔ اس rول ک ی ج ا ک لہ ط ہ ک ی ج ان ب ل م دار ی ں ک ھت م ہ
ج ہال حے ن ا ح ور ے ن ک ک ش ک ہ۔ ہال حے ک rول ”ق“ ب ہ ا ے رہ دار ی ہ ا رت ک ی ت س ئ ا وری ج
اس ل ے ب پ وں اور ان ک م ہ ل ی ی س ی ج ز ی گ ا اور اس م ۱۹۷۱ء ک ب ن و ال ل ی ں ہ اس ن ک ب ے اور خ اہ ت ک ع م ت ک
ب دوں س ق ی ئ ر ش اور ان ک م ح ک س ی ہ ک rہ۔ ”ق“ ک ب و رو ی ع ی ج ہ ی ج اق ار ہ ب ہ اور ی ب ک ھت گ ات ہ۔

ے ع ی ئ ن اپ rول ” ضی“ م طت ن م ک ب اق اڑ rہ۔ ط ت اون ن س اور اا ک ، ج انا پا ک ن ل ات ، ک ان
س حے اور ¢د ی ک ت ے ی ئ ی ج س ال ن rہ اور ے ن د ے دی ہ۔ ”ی ھل“ ک ی ج م س ط ک م خ ات ک ا رت ں ک ف ی اور
ی ت ج ں ک ب ن ک rہ ہ ج م ات ان گ ا ، ں ک ز ن r دان س ع ر ح ص ہ۔
ن ح ز ی ک ”خ ک و خ ن“ ے ف ت اور ا دات ک پ م م ل ی ہ ج ک ن ر ح ہ۔ پ ح " ی اہ " م
س اور م ک خ ش ل اور ت س ن ب ن rہ۔ دوس ا ح " د 👉 ک "ہ ج م ح ک rی ن ک پ م ی س ی ع ں ک د ک ہ اور ے

حیٔتسنےالگہ۔ےےح"سخل" حمق فیٔ ںک ۱ ال سبہ۔اس حرحبدریکےکستامر ۂکاور ۂیاںحہب
کر پرٹحت اورت وات ! حکیا بحہب کگرنجل ننک وعہے کز بقفبیr ی ہ۔ھتح "
زادی"صحکقمہن ۱ یکر شہص حطور ۱ داتکنحےنوالخن ہئ کی ۂکہہ۔

۱ قال حرےدداری جکھرےیجتو ۱ ازاورحےےنت۔وہاپrولککناورکدارنریکبدساس
عکب حکحملندیہ۔انکrول" ۱ ےبصخن" حم ۱ داتبقوترتہیسنلزیںجاونناورطتشر
سقوریک گہحہ۔rول" س غدل" سانطزکrولہ ہج۱۹۴۲ ءک"تسنچڑدو"حکس زادی ککواقتک
احطک rہ۔اسککدارحکتسن ۱ کعسہ جسحکیسرحrتک ۱ حہ۔ r۔ rحا عرسکوراندوءں
rولںحاودھکتدارخیانک rری ۱ یتاورایا فزحسکبنہ۔حےکےrاول" گکدرr" حدو فتتک
امابحدورکعوجۂاودھکیطکزوالاور ے کبک عصکادب rریہحہ۔ ۱ قال اسrتککمب r ۂدیہک
ـــکوجحمطفزع rریکچسگر rہاساحنایامامورنیںکدخلسیجاوربیلیںویع دتیت
ہ۔یلیںیجۂادباور rحتعکبد ۱ rتہ۔افلحلہ:

" گکدرrاک¢ہrولہ جحدیrہکو وراصاک گکدرہ جحاسنک
۱ بدریاورلہحو وک گببتکطحہ۔اسن rریکسک گبباورینر

ہ۔حتنراسrتسحہک گکدرrحتسنشرکrیکپکیہ۔(14) " اسrولحم

۱ قال حرکسبو ءںکےیئتوبںکطفز rدہ۔وہاپو نقوریکحکبتو ب

طورد ئکیقدیچہتہ۔وہrینکقمبیککن ۱ اردیہ۔ےاکسہالل ہ۔" گکدرrکبفی
کگہ۔لےاگاسrولکبدrریہحہتکےسہکاسحایحدورکھتا ۱ فنےا۔15) ")

شکصی نقپاوریج حےنرت۔انںنیلتایازکھت ۱ یتً شیزیگکرشث
ظہاسلہعمرواتاور ۱ ایٔکاپیجشرکاظرکھتفاورفیایازحبنکہ۔rول" ۱ اکب" خل r یٔن
۱ یت ک rولہ ہ ج حم ۱ ائ پ لگہبںکج اسلہطتکبہپس ۱ دےگ ووٹ اور ان س قیٔ rم ند
جر ! حلہکاورا ۱ اکنrتلصشیزیگحنطسےنوالظوزrدتاور ۱ ائک حےپانعسحہ۔ےاک
اءرد ۂلہ:

" ۱ اکبحرحاورےسزرک و شکیج ۱ ائاوراخقrخکداروںسنrںکیہ۔اس
rولکنrتیصبرح حے نریح چے ےتہ۔حہ۔ن¢ اور ان ک اںنزب

Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 01-14
October- December 2024

ا ے ہراجےاکوٹاورسنب ۱ ی ےکحکدارہجخویکنیگودیشہاجک
قبکتہاورrآ ۱ اپاپاعلکیئتسنہ-(16)'' شککصین
'' ۱ اکب'' کشیزیگکت عrول''ےنس''ہدی ۱ یتاورےدداراننمہگی
تکہ-کورہریںہبہدوروںاورمار عکےددارجٹ ۱ اتہپدیہ-جکق،نرمکدےrجاسیجسک
خف وازار ۱ ہاتاپےنوالسہتدہrتہ-پبکدی ۱ یتک ۱ rçوطاالہ-شککصینکلف
سخرجوادساکی ﷺرحصکاورکداروںکrطو ۱ çس ۱ یتواعدادکادر|ککاپrولکزینrد-بور
تقپاد ہانکہستقپسئشرکفتاrہ-ےدداریجہ ۱ رتا کھr ہمساداریناپعوجہاسک
۱ ویورس زاد کr-ھرزوایلت ۱ رتکف جصکلاسلکrنہہمتقپح کنiاساسنےrاوریج
کےہرکدکنسنیکاک-شککصینتقپےنکحاداکدr-
فکیفکrول''خنجےن کے۱۴۹۱ءہبلکقس ِ عدوم ککr رہادبسہہ-اسک
ہربلکپایہاورہدیتیجہ-اسrولہبلکقکتیوجہتکقریکھہپکیہہثمدوسی ِ ع
ہاتدیںک عہصانبکنہیمدبکروںکبروزگرییبتکرrںلخہایوزیاوریجr ۱ ف-فکی
احفکبھلکلاتجrتسہاسrولکیجاورسانrولںکفبہریےسہ-ہالمہ:
''اسrولہبلکدیتکپریزیگسک گہ-وہک ۱ یحٹہمسدرجک
و ،ںکتاورلہکہانکیس ۱ وجہتوبںسانکندمہتوبںکا تافانک ۱ ام
کھتروییبلک ۱ ائحٹرقکے،کسایمکاتد ہلیںکیبہا ۱ اککبتری
یمrتrولہتیعگک ہتبنکگہ-(17)''
فکیاحفکدوسrاول''تگ''دیت ۱ یتاوربیاقارسیجدسو ںگ ےرتہ-rولکاہکدار
کتئیئیںrزrçلسحہrکمکبنککاپزیگکاپہتستہوتrدکr ہ-ایلگیجاقارکھتھاڑکت
ہتائیجہای ۱ ۱ ادکلکئجrتدا ںیتےت-جہشکrول''تشبراں'' ے سپکب ہکعسہ-رمی
کدارکلکریفیوی یع''اس تںیہ''کتکگدتتہ-ہلکداروںہیسئکدارد ہتحکہلکداروںسزrدہ
لداراورعگسدتکیہ-ےاکسبرینلہ-''کبکوی یع ۱ رتکیہہ-دک ۱ رتںکجسگش
اسrولہبنکگہانکا حیہکمرےیجک ۱ رتبیمہ-18'')''ینrں،کrول''rرشس'' تقپسچ
کہہجہ زادیسپاوربکدککیسویجیتاور ۱ امتر ککبنہ-rر نجنکدی ۱ ی ےہ

ےدداراننمہس ھبقئودائرہہ-سیچاورینr،کrولنریککیتقلسپچہکاسدورہ ھراجیت

[illegible]

زن "ازرض فے اح" ب" ازان ر حے" چر ا" ازال فے نط"راک" ازحے حے رڑ"زیہبر" ازفے رض"ال حمدے" ازورقحمد"حم دمیتہ" ازح ¢ ہ"اتش رزو" ازروبفظوغ ہ ر کے ولی"خکوردیی ل ل" ۱۷۹۱ءکس فے تککادب ر ری رحکن کالکا ہ ولہ یانک ول" وç ہ"کحدومہ جن صف اکا م

قری کالہ حمایت سایت کجابدی حل کقری حم ا ب ـــ الطکبسوان ا ت ہ بیلر : طلے:

> "یقری نک کبرت بگت حاصن ک"یدراص ری نکال اپ
> لرون کتی اسم سک ت جک خطدیوای ن ال رکک جٹ ھلے تہ ان
> لرون دتری ندے کاق ارحص کہ (19)"

رضف احدیق ری نکال گس کحمب ی نوال س ء تدکعس ول"صی ں کزن" ۸۸۹۱ءحم ¢ ئ ے اقری ے ن سحک بلس کی س اوری ج دل ن ان ی تور سدور احسی ک اک ت کوہ اپ ہ وطن اور ہ بہ ںک ق فا مکن سل گت حمن ی قری نوال س کت ا اورف نل کسی ئ دب خبرت ای ازاپ تے یئ ان احم پ بلں ک ا اجتےپ کہ جن اپ ے ن سر کبری و ں کت ظلکہ اس ول حم ول نرن اس ھ حکل م دار یج اور اسک رواروی کھا ہ ان ر حے ن اپ ول"ب" حم جبای کحم ری ف زادی ۱۸۵۷ء ہ ق ف ی ن ۱۹۶۵ء ک کبرت ۱۷۹۱ءحم ی قبل کشرش اور کبرت ک ھت یقری نکق مکز بف ب ی ن کب ی کوشک حادب ری ک ا ال دسب ے ن کوجس اس ول کی جاوری س ری ب ک ے س ہ بو رت کرہان ر حے ن وی ج تو ت کب ہ اق ارس تجدی ہ انک تدک وہیم ا ادج اپ قی وطس رن ر ی زتدو اس ،زائ ہو حمد ھدی گ ت ہان کال ات کتسان ی ٹکری ک ب حمن ت اس ول حم یج حم ائ برکن حم پاے ن وال اشل اور ای س کب لکہ ال فے نط ک ول"چر ا" کو ی ع ق از ء ص بب رک ل گسک ان ںک دکہ اور ء کب ۱۷۹۱ء کی ق ری ن حم بری و ں کگران ہ ے اکا ،رد ھل ہ:

> "چر ا حم بری و ں ک ا و ج اور حل زادی کل پک ے ن وال ا ن ں کوی ع ن ری
> ہ ی برس اک ے ے ئ لگس ک ول ہ چن ی س ت ظل ی ے ے ہ تحم قری ب خ ف
> اور حت کدبت حم دب ے ت ہ ال فے نط ن س ف تکک ال ک ج خ بس اپ لات س وارد
> کہ اس کدو س ی حل ف اللب ہ (20)"

"چر ا" س ے تکس اک رحمد سو ھت ہ ری ن کل ے ن وال ا ن کن وال ا ادکل ری ن کن ک س ان کر ھ کگن حم ہان کب ا ن ن ی ہی وار ث خات ک کٹس سب دری اور ج ا وی ک ائ گ ق ول ں کطحس ک ل م دار ک ک ئ سن دہ ن ے ن کوجس اک شرقری ب ادب ری ک ج ئ ا کن حم کمے ے ہ ی قری ن ک ال ک ال ف

نطن ''برىال'' اردہ ہ فہرضکول ''زیہبر'' انکبدیکی ـــ کب ۱۹۹۶ء ہم ہم مس r ہبریر شک
ی قrینکال ہسوتےیئا کقریلسس فِتککوجہتکادراککسہ ہبور نق دبلہ ہاںن اس تr
کر دککبکن ہتاائ ے ہ ''ادھتافدھہ'' اس ھرےعکل ہدارت ۔ انکتدک بلںکا حس وہاق دی
حیتاردوبلینتزظانہاورتہ انہ یگتف اسلیسعمواق اوری جروی اس ھ حکلمدار
ت ۔ انںناپ rولہ اخروںکاقسکنکک اپلاتکا کا ال کدرجدےدrہ ۔ rولہالراورا سrہتں
کواقتک rرہیساوریج ےکب ے کیہ۔

ِسل انیماردو rولکہیساسہاسناوریجکحت من تہ ۔ س rولںہاسنےنوالک
ضعقل فبت ھاrیہ ۔ اس ھحکبدی ئتکواضورس rوہایازہقریکشریہیکل چڑدrیہ ۔ یج
تو تبنےنکوجسیجاقارک rالکبتتسبنکیہ ۔ rہ ، تور داور غوںکھزش ن ںستک
پ rیھدیہجسیم اوربیاقاربہستٹ ےتہشہ rینوالںک اوربہکrہنصçارھل
توجہرہکبہ ۔ ایمکس اات ع کتےیئبیجتوپہم ےج ہrr ۔ الایہیجتبل
rینصکبدناوربہک rمقئےنوالر rب زادیکےےعےہدوالٹوںہ ے ےگ۔

جہم ¢پاکہ ہیرنلو rنیm ۔ ہچےبجی فاورف ادبک طحçہیرنلو rاردونیm
اردوادبک نقاوریجر شک عسکتہ ۔ mولنرہیجیساوراقدیر شسروش الرہہث '' دہ

گدینن ـــ اور ال ر ش ب س rولنراپلاتج rتکک نںہ ¢ہکتہ ج س انکح تم ےپیاور
گائ تہ ۔ mولںہ یتا فسطتا قاوریسس انس س تکےتہ جقریئکس چسہرکتہ ۔ د
rولنریہخاتککدارکبیاورانکحقسزوردrےرہہ جسو rولںہرمی ےاخرکتہ ۔ کrولیت
اورہنوی اتکےتہ جںکداروںکایرونداور rتکعسکےتہ ۔ mولنراردوزrنہ ھتینک
ھتھتہ ادبطزوںکباپتہ جکجتr تن ¢عیاورروزرہز rنکاسل ۔ انہسشیr اٹناوردی
ھو لجکاتاتکب ¢ہکےرہہجککنںکتتہنرگیتہ ۔ بس rولنر التظہ rینت
اور رشک پ کتہ ج س ان ک تت ک ب ایام س س د بلئ م ره ہ ۔ اخ رن س ک rولں ''ےگ ہ
خاب '' '' جر '' '' لاخ '' ہیم ی ب rریجیگاحسکیجوی اتسبہہ ۔ ہماپ rول '' نر
رہہ '' ہ rناورحتکج rتکقریکل پکتہ ـــ ک ح ہ '' ح '' اور '' دھبکب '' ہس ایدران ے
اسل ج ب راہرویسئظوس س rتکتہ ۔ ح ¢ہن '' م دمیتہ '' ہیق rین اور ۸اتتکزھلک
و یعن rہ ۔ سکشرن ''نردرویاوراککا'' ہج r سدگلاہجدبن ل اوری جتوتک ھہیت

Social Sciences & Humanity Research Review
ISSN 3007-3170(O), ISSN :3007-3162(P)
Volume 2 issue 4,pp. 96-109
October- December 2024

ہ۔وçکلواقہrوں"گاس"ں"نr" ےحدرانحدھماور جانافکپکیہ ـــکاافرشادن" حتل
ےں"حمزrن جانافکصرتپلریکقریکین پین ککشکہ۔تاشاد"کولیٹ" اور "احث" م
ر ا حیrکحتریمہمصاغیووتrروریت ــــکرزااطب "یمrا "حیجن ـــاور جا متکپکت
ہ۔محخنکی"ادھادہرےلگ" ادہرین ےیب حیجانافکیہظہ۔ہؓا رفکی"کr" جوحاحکی"زی
"یتrوںکصحکےہاوریجرصکپکتہ۔نںادلکی"ا سا ہ"بوجدیاور جrوںحیجانافک
حrوںہ۔

الہت

(1) -عس عحساردوrولکتوrریں (عوھرایکےکمبسں۱۹۸۷ء) ںص:۱۶
(2)-محدساجں"rوتؓہٰ ٰلیقسرہ"ںحل:انرےرت:ا رسںرسںص۲۰۰۴ء ںص:۲۹
(3)- محےںاکںا طرداوبں(دلں۱۹۷۵ء) ںص: ۴۸-۴۷
(4)- وقرعںےاکںداسنسںا ن ک ںدلوبوçکای ں۱۹۷۱ء) ںص:۱۷۰
)5-عسدارجیں نقپادبں(عوھں نقاردوتں۱۹۵۷ء) ںص:۱۶
(6)-ا ںص:۱۳
(7)- حوے ںنشں(یےرںحم۱۹۵۲ء) ص:۲۴۲
(8)- قرتالشبںrا ں(یےرںسحے بپزں۲۰۰۸ء)ںص:۲۸-۲۷
(9) - اضمںص:۷۷
(10) -حمزیںحمں (نادارمںیےرں۱۹۶۳ء) ںص: ۱۷۳
(11)- حزاحخنںےاکںاردوrولکسلتظں(کاحوریکپں۱۹۹۳ء) ںص:۱۵۱
(12)- ا یحمرزحمں (یےرںادارہ ا وا اردوں۱۹۸۴ء ں)ص: ۳۸
(13)-قریٔںےاکںتشوتازنں(ادراہا امںدلں۱۹۶۰ءں)ص:۵۶
(14)-افلحمںےاکںاردوrولکیجشرںیلں(ایم rدرتں۲۰۰۶ء)ںص:۱۶۰
(15)- سہالںےاکںاردوادبں(یےرںحم ا rنادبں۱۹۷۶ء)ںص:۲۴۱
(16) - اہرد حںاکںاردوادبکحم rریں(یےرںی تکےپں۱۹۸۸ء)ںص:۲۷۵
(17)-ہالمںےاکں" ے کباردوrول"ںحل:اردونکفارتںا انفپریںےاکں(یےرںالقرحپےں۱۹۹۷ء)ںص:۱۲۲

(18)- سبریسےاکساردوrولکrریوتس(ییرسحم ۱ یی ۱ نثس۱۹۶۶ء)سص:۳۶-۲۶۳

(19) - ر الهسخکوردیلسج:دومس(ییرسعوعتنپزس۲۰۰۹ء)سص: ۴۳۳

(20)- ا،رد هسےاکسصے تےس(ییرسحمبrینارداوایحمس۱۹۸۹ء)سص:۵۸